

Naturskyddsföreningen | Bra Miljöval

Livsmedelsbutik

Kriterier 2013:4

Bra Miljöval

Bra Miljöval

Naturskyddsföreningens miljömärkning

Naturskyddsföreningen är en partipolitiskt och religiöst obunden ideell förening utan vinstintressen. Omsorgen om miljön och människors hälsa är vår drivkraft. Vi har bidragit till att säl, havsörn och pilgrimsfalk inte längre är utrotningshotade i Sverige. Vi värnar om den biologiska mångfalden och arbetar för att stoppa klimatförändringar, försurning, övergödning, spridningen av skadliga kemikalier och mycket annat.

Men det räcker inte att skydda naturen i reservat eller stoppa enskilda förorenare. Den totala miljöbelastningen måste minska. Företag som miljöanpassar sin produktion och sina produkter är mycket viktiga i det arbetet.

Bra Miljöval är Naturskyddsföreningens eget miljömärke och ett av våra verktyg för att driva utvecklingen mot ett hållbart samhälle. Bra Miljöval ställer höga miljökrav på de produkter och tjänster som får märkas.

Bra Miljöval är en så kallad typ I-märkning. Det vill säga en tredjepartscertifiering som är oberoende i förhållande till inblandade parter. Bra Miljöval är medlem i GEN (Global Ecolabelling Network) som är ett internationellt nätverk av miljömärkarorganisationer. För att säkerställa att Bra Miljöval uppfyller kraven på ett kvalitetssäkrat system har miljömärkningen granskats enligt GENICES (Global Ecolabelling Network's Internationally Coordinated Ecolabelling System).

Tack vare Bra Miljöval har hundratals produkter gjorts om och miljöanpassats. Märkningen har lett till konkreta resultat. Till exempel har Bra Miljöval nästan helt fått bort den miljöskadliga tensiden LAS från svenska tvättmedel. Bra Miljöval Livsmedelsbutik drev fram de första miljömärkta, ej kvicksilverbaserade, knappcellsbatterierna och fick producenter av självspelande vykort att byta till sådana för hela svenska marknaden. Märkningen uppmuntrar också minskad konsumtion t ex genom att märka Second hand-kläder och kläder som är redesignade.

Ett annat exempel är att el märkt med Bra Miljöval har ställt krav på vattenflödet genom vattenkraftverk och därmed gynnat växter och djur i älvsäckarna. Märkningen bidrar också till att det utförs åtgärder för energieffektivisering och för att bygga omlöp för fisk runt vattenkraftverk. Bra Miljöval hjälper också konsumenter att välja de transportslag som har lägst miljöpåverkan. I kriterierna för försäkringar ställer Bra Miljöval bland annat miljökrav på licenstagarnas kapitalförvaltning.

I konsumenternas ögon är märkningen Bra Miljöval en trovärdig signal. För licenstagaren ger märkningen konkurrensfördelar.

I dag finns kriterier för Bra Miljöval för följande varor och tjänster:

- Bil- och småhusförsäkring
- Elenergi
- Fjärrkyla
- Godstransporter
- Kemiska produkter
- Livsmedelsbutik
- Papper
- Persontransporter
- Textil
- Värmeenergi

Bra Miljöval

Läs mer om Bra Miljöval och ladda ner kriterier på www.bramiljoval.se

Information in English, see www.bramiljoval.se

På Grön Guide kan man få andra miljötips www.naturskyddsforeningen.se/gron-guide/

För ytterligare information kontakta Naturskyddsföreningen, Norra Allégatan 5, 413 01 Göteborg

e-post: gbg@naturskyddsforeningen.se

Innehåll

Förord	4
Syfte	4
Kriteriernas omfattning	5
Information till kund	6
Utbud av livsmedel	7
Utbud av övriga produkter	11
Avstår från att sälja varor som innebär stor negativ miljöpåverkan	13
Butikens eget arbete	15
Organisation	15
Städning och förbrukningsvaror	16
Energi	17
Transport	19
Avfall	21
Märkningsguide	23

Förord

Märkningen Bra Miljöval är ett av Naturskyddsföreningens verktyg för att driva på utvecklingen mot ett hållbart samhälle. I detta dokument finns grundkrav som börjar gälla från 1 januari 2013, dessa kompletteras med årsspecifika krav under 2014. Grundkraven borgar för en mycket bra grundnivå på butikens miljöarbete och de årsspecifika kraven gör att butiken specialgranskar olika områden av sin verksamhet och utmanas varje år.

Många besöker livsmedelsbutiker flera gånger i veckan och de flesta köpbeslut fattas här. Idag kan man handla allt från bananer till böcker i livsmedelsbutiken och det finns allt fler alternativ inom varje varugrupp. Detta öppnar möjligheter för konsumenten men gör det också svårt att veta vad man faktiskt väljer, vilken historia en vara har och hur den är producerad. En livsmedelsbutik som är märkt med Bra Miljöval ger kunden trygghet i att miljöhänsyn tas bakom kulisserna och att goda alternativ finns och lyfts fram i butiken.

Kriterierna för livsmedelsbutiker spänner över alla de områden som Naturskyddsföreningen fokuserar på: jordbruk, hav, skog, klimat och miljögifter.

Grundkraven för en livsmedelsbutik märkt med Bra Miljöval kan sammanfattas med att:

- butiken har ett basutbud av ekologiska livsmedel
- butiken har ett stort utbud av miljömärkta kemiska produkter
- butiken har valt bort försäljning av några produkter som är dåliga ur miljösynpunkt, till exempel hotad fisk och skaldjur
- butiken genomför ett gediget eget miljöarbete

Alla grundkrav ska alltid vara uppfyllda för att butiken ska kunna bli märkt med Bra Miljöval medan de årsspecifika kraven följer teman som är olika från år till år. I de årsspecifika kraven listas ett antal åtgärder som ger poäng och butiken ska årligen, senast den 1 oktober, uppnå ett visst antal poäng för att kunna fortsätta vara märkt med Bra Miljöval.

Kriterierna för livsmedelsbutiker märkta med Bra Miljöval är fastställda av Naturskyddsföreningens generalsekreterare. Ett flertal licenstagare, sakkunniga och företag har delat med sig av värdefull kunskap och synpunkter och tackas härmed.

Eva Eiderström
Chef för Bra Miljöval

Syfte

- Att dagligvaruhandelns påverkan på miljö, natur och hälsa minskar
- Att det ska vara enkelt för konsumenter att göra hållbara val i butiken, till exempel hitta ekologiska varor, fisk från hållbara bestånd och vegetariska alternativ
- Att dagligvaruhandeln bidrar till utfasning av miljöskadliga kemikalier, dels genom butikens sortiment och dels genom att endast miljömärkta städkemikalier används i butiken
- Att butiken minskar sin påverkan på miljö och klimat bland annat genom att minska energianvändningen och mängden osorterat avfall

Kriteriernas omfattning

Kriterierna gäller från 2013-01-01 tills uppdaterade kriterier träder i kraft, tidigast 2016-01-01. Alla livsmedelsbutiker kan märkas enligt dessa kriterier för Bra Miljöval. Kriterierna ställer krav på sortiment och licenstagarens miljöarbete.

Kriterierna omfattar grundkrav och årsspecifika krav. Grundkraven finns i detta dokument. De årsspecifika kraven läggs ut på Naturskyddsföreningens webbplats och skickas till samtliga licenstagare minst sex månader innan de börjar gälla.

Krav på miljömärkta varor i sortimentet gäller förutsatt att butiken erbjuder icke miljömärkta varor av samma slag. Om butiken exempelvis inte säljer fisk så gäller inte kravet på att sälja miljömärkt fisk.

Kraven omfattar även externa aktörer i butiken. Det vill säga om fiskdisken inne i butiken drivs av en extern aktör gäller kraven även den.

1 Information till kund

1.1 Märket Bra Miljöval

Märket Bra Miljöval sitter väl synligt vid entrén till butiken.

1.2 Information i butiksblad

Om butiken ger ut ett butiksblad ska det i bladet framgå att butiken är märkt med Bra Miljöval och vad märkningen innebär.

Använd gärna butiksbladet för att lyfta fram alternativ som är bra ur miljösynpunkt, exempelvis genom att de miljömärkta varorna syns tydligt och genom recept på vegetarisk och ekologisk mat.

1.3 Information i butik

Information om vad märkningen innebär finns väl synligt i butiken. Innehållet i informationen stäms av med handläggare på Bra Miljöval.

Kontrollera att miljömärkta varor är tydligt skyltade genom att ställa dig så du ser till exempel hela brödhyllan. Om du från den platsen kan peka ut de miljömärkta varorna är de tydligt skyltade. Som miljömärkt räknas Bra Miljöval, Svanen, KRAV, EU Ecolabel, EU-ekologiskt/EU-lövet, GOTS och MSC.

1.4 Miljömärkta varor är tydligt skyltade.

1.5 Kampanj på ekologiskt

Butiken har minst en kampanj eller liknande per år för att öka försäljningen av ekologiska varor. En kampanj kan exempelvis bestå av provsmakning eller storsatsning i butiksblad.

Som ekologiskt räknas KRAV-märkt och EU-ekologiskt. Läs mer under motivering till 2.1.

1.6 Kampanj på vegetariskt

Butiken har minst en kampanj eller liknande per år för att öka försäljningen av vegetarisk mat. En kampanj kan exempelvis bestå av provsmakning av vegetariska hel-/halvfabrikat eller recept på vegetariska maträtter som lyfts fram tillsammans med råvaror.

Med vegetarisk menas här lakto-ovo-vegetariskt, det vill säga vegetabilier inklusive mjölkprodukter och ägg. Om butiken lyfter fram råvaror så använd gärna de ekologiska.

2 Utbud av livsmedel

2.1 Utbud av ekologiska livsmedel

Butiken säljer följande ekologiska varor. Om inget antal anges säljs minst ett alternativ av varan. Sortimentkraven är nedsatta för butiker med nettoomsättning under 50 miljoner kronor. Nedsatt krav står inom parentes.

Som ekologiskt räknas
KRAV-märkt och
EU-ekologiskt.

För vissa varor krävs att varan är märkt med KRAV, detta anges specifikt i de fall det gäller.

2.1.1 Ekologiska mejerivaror

- KRAV-märkt lättmjölk
- KRAV-märkt mellanmjölk
- KRAV-märkt standardmjölk
- två (en) sorters KRAV-märkt filmjölk
- KRAV-märkt naturell yoghurt
- KRAV-märkt fruktyoghurt (för liten butik gäller någon sorts KRAV-märkt yoghurt naturell eller smaksatt)
- KRAV-märkt crème fraiche (noll)
- KRAV-märkt gräddfil (noll)
- KRAV-märkt grädde av någon sort
- KRAV-märkt smör
- KRAV-märkt bredbart smör/margarin
- två (en) sorters KRAV-märkt hårdost
- två (en) sorters KRAV-märkt dessertost
- halloumiost
- mozzarellaost
- fetaost
- två (en) sorters glass
- KRAV-märkta ägg

2.1.2 Ekologiskt kött

- Fyra (en) sorters KRAV-märkt kött från minst två olika (ett) djurslag
- tre (ett) smörgåspålägg
- ytterligare fyra (två) sorters charkprodukter

Med olika djurslag menas kött från olika djur, exempelvis kyckling, gris, nöt, får osv. Köttfärs räknas till kategorin "kött". Kan vara färskt eller fryst.

2.1.3 Ekologisk frukt och grönt

- bananer
- ytterligare tre sorters frukt
- två sorters frysta bär
- två sorters färska örter
- potatis
- morötter
- lök
- ytterligare sex (tre) sorters rot/grönsaker
- tre sorters frysta grönsaker

Med charkprodukt menas alla processade varor från djur, exempelvis korv, köttbullar, leverpastej och bacon.

När det står att det ska finnas två sorter av en viss produkt, exempelvis mjukt bröd, betyder det att det ska finnas två varor med olika egenskaper. Varan kan ha samma fabrikat men måste bidra till ett bredare utbud av ekologiska produkter. Artikelnummer som särskiljer förpackningsstorlek och refillprodukter räknas inte som olika sorter.

2.1.4 Ekologiska torrvaror

- vanligt vetemjöl
- ytterligare fyra (en) sorters mjöl/krossade sädprodukter
- ströbröd
- havregryn
- tre (två) produkter av typen bulgur, matvete, quinoa
- tre (en) sorters kort pasta, exempelvis makaroner, skruvar
- lång pasta, exempelvis spaghetti, tagliatelle
- frukostflingor
- två sorters müsli
- strösocker
- ris
- fyra sorters baljväxter, exempelvis bönor, ärtor, linser
- två sorters kryddor
- kakao
- chokladdryckspulver
- russin
- ytterligare någon torkad frukt
- mandel
- ytterligare två sorters nötter
- kokos
- fyra (två) sorters bryggkaffe
- ytterligare två sorters kaffe, exempelvis pulverkaffe, espresso, kokkaffe
- fem (tre) sorters te, minst ett svart, ett grönt och ett rött
- chips
- två (en) sorters choklad
- godis, ej choklad (noll)

Vanligt vetemjöl är kärnvete-mjöl med normal proteinhalt. Ytterligare mjöl/krossade sädprodukter kan till exempel vara grahamsmjöl, dinkelmjöl, rågkross.

2.1.5 Ekologiskt bröd

- fyra (två) sorters mjukt bröd, färskt eller fryst
- två (en) sorters hårt bröd
- två (en) sorters kakor
- två sorters kex

Till bröd räknas till exempel korv- och hamburgerbröd.

2.1.6 Ekologiska konserver och drycker

- olivolja
- rapsolja (noll)
- vinäger
- tomatpuré
- konserverade tomater
- konserverad majs
- fyra (tre) sorters konserverade baljväxter, exempelvis bönor, ärtor
- kokosmjölk
- ketchup
- inlagd gurka
- inlagda rödbetor
- oliver
- två sorters sylt
- marmelad
- två sorters saft
- två sorters juice, drickfärdig
- två sorters koncentrerad juice
- öl (noll)

2.1.7 Ekologisk barnmat

- två sorters KRAV-märkta rätter för ålderskategorin 4 månader
- två sorters KRAV-märkta huvudrätter per ålderskategori 6,8 & 12 månader
- fyra (två) sorters KRAV-märkta efterrätter
- fyra (noll) sorters dryck
- gröt
- välling

Med färdigrätt menas rätt som inte kräver komplettering för att vara en hel måltid.

2.1.8 Ekologiska färdigrätter

- KRAV-märkt färdigrätt (noll)

2.2 Utbud av miljömärkt fisk och skaldjur

• åtta (fyra) KRAV- eller MSC-märkta rena fisk- eller skaldjursprodukter, varav minst en KRAV-märkt	• fyra (två) KRAV- eller MSC-märkta processade fisk- eller skaldjursprodukter, varav minst en KRAV-märkt	Fisken/fiskprodukten kan vara färsk eller fryst.
• KRAV- eller MSC-märkt inlagd sill	• KRAV- eller MSC-märkt kaviar	Med processade fiskprodukter menas till exempel panerad fisk, fiskpinnar, fiskgratäng.

2.3 Utbud av Fairtrade

• fyra (två) sorters kaffe • två (en) sorters te	• två sorters choklad • dryck, exempelvis juice, cola eller smoothie (noll)	Dubbelmärkta produkter får räknas både under Fairtrade och ekologiskt. En dubbelmärkt produkt ger kunden möjlighet att handla en vara som både främjar rättvis handel och är bättre för miljön.

2.4 Utbud av vegetariska livsmedel

2.4.1 Vegetariska färdigrätter, frysta

Om butiken säljer någon av följande frysta produkter ska även motsvarande vegetariskt alternativ erbjudas

- soppa
- paj
- pizza
- pastarätt, till exempel lasagne eller pasta med sås
- annan hel färdigrätt som inte är av kategorierna ovan

Med vegetarisk menas här lakto-ovo-vegetariskt, det vill säga vegetabilier inklusive mjölkprodukter och ägg.

Med färdigrätt menas rätt som inte kräver komplettering för att vara en hel måltid.

2.4.2 Vegetariska halvfabrikat

Om butiken säljer något av följande ska även motsvarande vegetariskt alternativ erbjudas (för liten butik gäller tre av produkterna nedan)

- korv
- köttbullar
- biffar
- filéer
- färs

Vegetariskt alternativ till köttbullar kan till exempel vara falafel, nuggets, puckar, bollar.

Med motsvarande vegetariskt alternativ menas att om butiken säljer till exempel korv, ska ett vegetariskt korvalternativ erbjudas. Ett vegetariskt korvalternativ räcker, även om butiken säljer flera sorters korv. Varan kan vara färsk eller fryst.

Motivering till kraven

[2.1] Ekologiskt jordbruk har kommit längst på vägen mot ett hållbart jordbruk. Ekologiskt jordbruk tillåter inte användning av konstgödsel och kemiska bekämpningsmedel. Genmodifierade grödor är inte heller tillåtna. För mer info se www.naturskyddsforeningen.se.

[2.1.1-2.1.2] KRAV har, förutom ovanstående, även djuretiska krav, till exempel säger KRAV:s regler att grisar ska få gå ute och böka i jorden medan reglerna för EU:s ekologiska jordbruk tillåter utevistelse på betongplatta. Läs mer i slutet av kriteriedokumentet under Märkningsguide.

[2.2.] Både KRAV och Marine Stewardship Council (MSC) kontrollerar att fisken kommer från livskraftiga bestånd och krav ställs på redskapen för att minska skadorna på den marina miljön. KRAV har dessutom regler för fiskebåten, till exempel bränsleförbrukning.

[2.3] Fairtrade är den enda etiska märkning som ställer krav på att odlare får ett minimipris för sina produkter. Läs mer i slutet av kriteriedokumentet under Märkesguide.

[2.4] Den som letar efter mat som går snabbt att laga ska enkelt kunna hitta flera olika vegetariska färdigrätter och halvfabrikat. Att minska konsumtionen av kött gör mycket stor skillnad i strävan att minska matens påverkan på miljö och klimat. Globalt sett står köttproduktionen för nästan en femtedel av utsläppen av växthusgaser, vilket är mer än hela transportsektorn. En vegetarisk rätt har mindre än hälften så stor klimatpåverkan som en motsvarande och näringsmässigt likvärdig rätt med kött.

3 Utbud av övriga produkter

Som miljömärkt räknas Bra Miljöval, Svanen, EU Ecolabel, KRAV, EU-ekologiskt/EU och GOTS.

3.1 Kemiska produkter

3.1.1 Butiken säljer endast miljömärkta

- handdiskmedel
- maskindiskmedel
- toalettreningsmedel
- tvättmedel
- fläckborttagningsmedel för kläder
- blekmedel för kläder/textil

3.1.2 Butiken minskar kontinuerligt sitt sortiment av icke miljömärkta produkter i kategorin

- all- och grovreningsmedel

Alla all- och grovreningsmedel som butiken säljer är miljömärkta utom max sju produkter år 2013, sex produkter år 2014 och fem produkter år 2015. Produkter som innehåller natriumhypoklorit räknas som två omärkta produkter.

3.1.3 Butiken erbjuder miljömärkt

- skölj-/mjukmedel (gäller från 1 jan 2014)
- spolglans
- fönsterputs

3.2 Hygien

Butiken erbjuder miljömärkt

- två sorters schampo
- två sorters flytande tvål, duschtvål eller duschkräm
- balsam
- deodorant
- hudkräm eller hudlotion
- tandkräm
- bindor eller tamponger
- bomull eller bomullspads

3.3 Babyprodukter

3.3.1 Butiken säljer endast miljömärkta

- våtservetter

3.3.2 Minst hälften av produkterna i varje kategori är miljömärkta

- tvål, flytande tvål, duschtvål eller duschkräm
- schampo
- barnolja

Till all- och grovrening räknas produkter med ett bredare användningsområde, som bad- och köksrening, produkter som säger sig användas mot kalk, fett eller mögel, skurcreme/, -pulver, servetter, mousser, sprayer och desinfektionsprodukter.

Till all-och grovrening räknas inte produkter med mycket specifikt användningsområde som till exempel fönsterputs, ugnrensning, propplösare, silverputs etc. Om en typ av produkt inte står med ovan, kontakta handläggare på Bra Miljöval som bedömer om den räknas som all-/grovrening eller inte. Bedömningen görs på grundval av produktens huvudsakliga användningsområde.

Det är vanligt med kombinerade tvål och schampo. För babyprodukter gäller att minst hälften av alla produkter inom babytvål och schampo ska vara miljömärkta. Om butiken säljer babytvål och schampo som inte är kombinerade ska det även finnas miljömärkt babytvål och schampo som inte är kombinerade.

- 3.3.3 Butiken erbjuder miljömärkta
- blöjor, minst fem vikt-kategorier

- 3.3.4 Information till kund
Om butiken säljer icke miljömärkta babyprodukter ska en informationsskylt finnas om varför man inte bör använda parfymade produkter på små barn.

Skylten ska sitta väl synlig i anslutning till produkterna. Förslag till skylt finns att hämta på:
www.naturskyddsforeningen.se/bra-miljoval/butiker

3.4 Papper

Butiken säljer endast miljömärkt

- toalettpapper
- hushållspapper
- näsdukar

Näsdukar/servetter i bordsförpackning räknas inte som näsdukar i denna kriterieomgång.

3.5 Övrigt sortiment

Butiken erbjuder miljömärkt

- servetter
- blomjord
- växtnäring

Blomjord och växtnäring som är godkänd för ekologisk odling räknas hit.

Motivering till kraven

[3.1-3.3]: Miljömärkning ställer bland annat långtgående krav på att ingående kemiska ämnen ska ha så liten miljöbelastning som möjligt. Det är stor skillnad på miljömärkta varor och icke miljömärkta. Till exempel icke miljömärkta sköljmedel innehåller vanligen katjon-tensider, som ofta är mycket giftiga för vattenlevande djur och svårnedbrytbara. De är dessutom ofta parfymade med doftämnen som är allergiframkallande.

[3.1.2] Produkt med hypoklorit räknas som två produkter då vi bedömer att dessa är mer problematiska än övriga icke miljömärkta rengöringsmedel. När produkter som innehåller hypoklorit släpps ut i naturen finns stor risk att klororganiska föreningar bildas. Många av dessa är mycket giftiga. Ett exempel på ett klororganiskt ämne är dioxin. Hypoklorit är mycket giftigt för vattenlevande organismer. Innehållet i en flaska (en liter) räcker för att göra 300-700 kubikmeter vatten dödligt giftigt för fisk. Med ett vattendjup på två meter motsvarar detta allt vatten inom en radie av 7-15 meter runt din båt eller brygga.

[3.3] Små barn är särskilt känsliga för kemikalieexponering. Parfymer innehåller vanligen en lång rad doftämnen varav många är eller misstänks vara allergiframkallande.

[3.4] Miljömärkning ställer bland annat krav på att råvaran till pappret inte kommer från skövlade urskogar och att pappret inte blekts med klorgas.

4 Avstår från att sälja varor som medför stor negativ miljöpåverkan

4.1 Hav

- 4.1.1 Butiken säljer inte fisk- och skaldjur av arter eller från bestånd som är rödlistade på svenska WWF:s fisklista. WWF uppdaterar sin lista årligen. När en sådan uppdatering offentliggörs har butiken tre månader på sig att sälja ut fisk eller skaldjur som flyttat från grönt eller gult till rött.

För vissa arter finns bestånd som är rödlistade och andra bestånd som är gullistade. Endast de bestånd som är rödlistade omfattas av försäljningsförbudet.

Kriteriet gäller enbart varor som inte innehåller andra råvaror än den rödlistade. Kriteriet omfattar inte exempelvis kattmat och fisksås.

- 4.1.2 Butiken säljer inte jätteräkor. Till jätteräkor räknas alla arter inom släktena *Penaeus*, *Metapenaeus*, *Macrobachium* och *Litopenaeus vannamei*.

4.2 Skog

Butiken säljer inte varor av tropiskt trä. FSC-märkta varor, och varor av gummiträ (hevea), är undantagna och får säljas.

4.3 Kemikalier

- 4.3.1 Kemiska produkter, information till kund

- Butiken har en informationsskylt vid hårfärgen som anger att man inte bör färga håret om man är gravid, ammar eller är under 16 år.

- 4.3.2 Innehåll i varor

Butiken säljer inte

- varor som innehåller PVC, bisfenol A (BPA) och bisfenol S (BPS)

Undantag

Kravet ställs ej på emballage/förpackningar. Med emballage menas en produkt som har framställts för att innehålla, skydda eller presentera en vara.

Undantaget från kemikaliekraven gäller dock inte sådana emballage som utgör en väsentlig del av varans funktion och/eller värde och/eller i normalfallet kan förväntas användas under hela varans livstid eller längre (exempel: tejproule med hållare, knappnålar i ask, borrhset i låda). Emballaget är då att betrakta som en vara i sig.

PVC: Kravet på PVC-fritt gäller inte elartiklar, exempelvis grenkontakter.

Listan kan komma att justeras. Om justeringen innebär att fler ämnen eller varor hamnar på denna lista meddelas alla licenstagare minst sex månader innan justeringen börjar gälla.

Till jätteräkor räknas inte: *Nephrops norvegicus*, havskräfta; *Pandalus borealis*, ishavsräka; *Haliporoides diomedea*, kallvattensräka fiskad utanför Chiles kust; *Melicertus latisulcatus*, räka fiskad i subtropiska vatten utanför Australien.

De MSC-märkta stora räkor, ofta kallade kungsräkor, som säljs på svenska marknaden får säljas i en miljömärkt butik då de är av arten *Melicertus latisulcatus* (räka fiskad i subtropiska vatten utanför Australien), som inte innefattas av förbudet, samt viltfångade. (OBS: För tillfället används tre olika vetenskapliga namn på *Melicertus latisulcatus* i litteraturen och det är ännu inte fastslaget vilket som kommer att vara gällande.)

Till tropiskt trä räknas till exempel akacia, balau, cho chi, cho xot, chowood, eukalyptus, gmelina, greenheart, hevea, jarra, kamerere, kamerere grandis, keruing, maghogny, merbau, shorea, tajibo, teak, yellow balau, xoan dau.

Skylt om hårfärg ska sitta väl synlig. Förslag till skylt finns att hämta på: www.naturskyddsforeningen.se/bra-miljoval/butiker

Kriteriet gäller enbart varor. En vara är ett föremål som under produktionen får en särskild form, yta eller design, vilken i större utsträckning än dess kemiska sammansättning bestämmer dess funktion. Som varor räknas således exempelvis trädgårdsmöbler, leksaker, kläder, flythjälpmiddel, lunchlådor och köksredskap, men exempelvis inte kemtekniska produkter, kosmetika, livsmedel och läkemedel.

4.3.3 Innehåll i livsmedelsförpackningar

Butiken säljer inte

- barnmatsförpackningar som innehåller bisfenol A (BPA) och bisfenol S (BPS)

Listan kan komma att justeras. Om justeringen innebär att fler ämnen eller förpackningar hamnar på denna lista meddelas alla licenstagare minst sex månader innan justeringen börjar gälla.

Motivering till kraven

[4.1]: Ungefär 75 procent av världens fiskbestånd är överfiskade. Att inte sälja hotade fiskarter bidrar till hela arters möjlighet till överlevnad. WWF:s fisklista finns på: www.wwf.se

[4.1.2] Produktion av jätteräkor ger allvarliga miljökonsekvenser i tropikerna i form av skövade mangroveskogar, förstörd jordbruksmark, utfiskning och utarmade ekosystem och leder till stora sociala problem för lokalbefolkningen. Problemen är stora både för odlade och vildfångade räkor. Mer information på www.naturskyddsföreningen.se.

Ingen av de märkningar för odlade jätteräkor som Naturskyddsföreningen undersökt har visats sig tillräckligt bra för att de ska gå att godkänna för försäljning i en butik märkt med Bra Miljöval.

[4.2] Skövlingen av den tropiska skogen går i rasande fart med följden att värdefulla ekosystem går förlorade för alltid. FSC, Forest Stewardship Council, är en internationell certifiering av skogsbruk. Läs mer i slutet av kriteriedokumentet under Märkningsguide.

[4.3.1] Hårfärg innehåller stora mängder kemikalier som tränger in i hårbotten. Många ämnen i hårfärg är skadliga för miljön och mycket allergiframkallande. Utvecklar man allergi lever man oftast med den resten av livet och kan även reagera på färger i till exempel kläder. Mycket av färgresterna bryts inte ner i reningsverken och fortsätter ut i naturen, där vissa är akut giftiga för vattenlevande organismer. I Sverige fanns före EU-inträdet ett förbud mot ett av de mest problematiska ämnena.

Sedan 2011 måste det finnas en tydlig varningstext på hårfärg som avråder barn under 16 år att färga håret, detta är även Läkeemedelsverkets rekommendation. Små barn och foster är särskilt känsliga för kemikalieexponering. I bland annat Danmark avråder myndigheterna även gravida och ammande kvinnor från att använda hårfärg.

[4.3.2] PVC, polyvinylklorid, är en plast som innehåller klor. Såväl tillverkning som förbränning av PVC kan bland annat ge upphov till ytterst giftiga och långlivade klororganiska föreningar. PVC innehåller ofta olika ftalater (mjukgörare) som är hormonstörande och kan störa fortplantningen.

Bisfenol A, BPA, är ett ämne som är hormonstörande vid mycket låga doser. Det används främst vid tillverkning av polykarbonatplaster och epoxyplaster, som kan finnas i hårborstar, plastleksaker, el-artiklar, CD-skivor och som skyddslack inuti konservburkar. Foster och små barn är särskilt känsliga för ämnet. Det är förbjudet i nappflaskor inom EU.

[4.3.3] Sedan 2012 finns även ett svenskt förbud mot BPA i förpackningar för livsmedel som är avsedda för barn 0-3 år gamla. Bisfenol S är ett ämne som troligtvis har samma hormonstörande egenskaper som bisfenol A.

Butikens eget arbete

5 Organisation

5.1 Butiken har en miljöansvarig

Miljöansvarig ska vara väl insatt i kraven för miljömärkningen och ansvarar, vid sidan av butikschefen, för att kriterierna följs. Miljöansvarig ska i sin tjänst ges tid att kunna utföra sitt uppdrag.

5.2. Information till personalen

- Butikens inköpare är väl insatta i de krav som miljömärkningen ställer.
- Butikens marknadsförare är väl insatta i de krav som miljömärkningen ställer och de mervärden och marknadsföringsmöjligheter som märkningen ger.
- All personal har fått information om vad märkning med Bra Miljöval innebär.

5.3 Personalutbildning

- Miljöansvarig ska ägna minst en dag per år till att utöka sitt kunnande på miljöområdet. Arbetstid avsätts för detta.
- All personal som arbetar i butiken mer än sammanlagt sex månader genomgår grundläggande miljöutbildning senast tre månader efter att de börjat arbeta i butiken.

Den grundläggande utbildningen kan vara extern eller intern, den ska minst innehålla en översikt över för butiken relevanta miljöproblem, genomgång av de miljömärkningar som finns på varor i butiken, vem som står bakom dem och vad de står för, hur och varför man källsorterar, vikten av att minska svinn, rutiner för energibesparing och vad märkningen Bra Miljöval Livsmedelsbutik innebär.

6 Städning och förbrukningsvaror

6.1 Städning

Vid städning av butik och personalutrymmen används endast miljömärkta

- diskmedel
- tvättmedel
- rengöringsmedel

En uppdaterad lista över vilka rengöringsmedel butiken använder, samt vilken miljömärkning de har, ska sitta väl synlig vid städförrådet.

Undantag medges för desinficerande medel i charkutrymmet om myndigheter föreskriver att detta används. Trasiga förpackningar av icke miljömärkta produkter får inte användas i butiken.

6.2. Kemiska produkter och papper

I kök och på toaletter används endast miljömärkt

- tvål
- handkräm
- toalettpapper
- hushållspapper

6.3 Livsmedel

I personalrum används livsmedel med kort datum eller trasiga förpackningar för att minska matsvinn. När sådana inte finns tillgängliga ska ekologiska varor användas för nedanstående produkter.

- te
- kaffe
- mjölk

6.4 Övrigt

Utskrifter så som kassakvitton, nummerlappar, prisetiketter för lösviktsvaror och liknande får inte innehålla bisfenol A eller bisfenol S

Motivering till kraven

[6.1-6.2] Miljömärkning ställer bland annat långtgående krav på att ingående kemiska ämnen ska ha så liten miljöbelastning som möjligt.

[6.3] Det är angeläget att införa åtgärder som minskar matsvinn i butiken. All den miljöpåverkan som produktionen av maten har orsakat är helt förgäves om maten inte används. Se gärna över rutiner och inför andra åtgärder för att minska matsvinn. Om ekologiskt – läs motiveringen under 2.1.

[6.4] Bisfenol A är vanligt i kassakvitton där det förekommer i höga halter och lätt släpper från papprets ytskikt. Läs mer under motivering till 4.3.2.

7 Energi

7.1 Elanvändning

All el som butiken använder ska vara märkt med Bra Miljöval eller produkt-specifik el från solenergi. För egenproducerad el, till exempel el från egna vindkraftverk, tala med handläggare på Bra Miljöval.

7.2 Redovisning av energianvändning

Butiken redovisar årligen

- butiksytta och totalyta
- använd energi fördelat på el, värme och fjärrkyla (i kWh per år)

Butiker som har all energikostnad inkluderad i hyresavtalet undantas från detta krav.

7.3 Energieffektivisering

Butiken arbetar aktivt för att minska sin energianvändning. Butiken ska kontinuerligt följa upp sin energianvändning samt förbättra sig.

När en hel butikskedja är märkt gäller:

Minst en gång om året går butikskedjan, tillsammans med energikonsult eller annan expert, igenom vad som kan göras för att spara energi. I uppdraget ska ingå att

- gå igenom vad butikerna har för utrustning/verksamhet som drar energi
- gå igenom hur utrustningen används samt rutiner för utrustningen/verksamheten
- välja ut minst två relevanta energieffektiviseringsåtgärder som butikskedjan ska genomföra under kommande år, beräkna hur mycket energi kedjan sparar när åtgärderna genomförs samt beräkna återbetalningstid

Varje butik i kedjan ska:

- fastställa rutiner för energibesparande åtgärder, till exempel vem som släcker lampor, täcker över frysar, ansvarar för ventilationen

Ovanstående ska dokumenteras och redovisas till Bra Miljöval efter årets slut.

När enskild butik är märkt gäller:

Minst en gång om året går butiken, tillsammans med energikonsult eller annan expert, igenom vad som kan göras för att spara energi. I uppdraget ska ingå att

- gå igenom vad butiken har för utrustning/verksamhet som drar energi
- gå igenom hur utrustningen används samt rutiner för utrustningen/verksamheten
- välja ut minst två nya energieffektiviseringsåtgärder som butiken ska genomföra under kommande år, beräkna hur mycket energi butiken sparar när åtgärderna genomförs samt beräkna återbetalningstid

Under punkt 7.3 betyder utrustning/verksamhet allt som drar energi, till exempel kylar, frysar, kylrum, ventilation, fläktar, belysning, värme, ugnar, grillar med mera. Var utrustningen finns är betydelsefullt och vid genomgången bör också utrustningens placering ses över, exempelvis kylars placering i förhållande till stora fönster, eller var värme och ventilation finns. Rutiner för hur utrustningen används kan handla om när, hur och varför utrustningen används, till exempel hur ofta butiken grillar kyckling eller rengör fläktar/kylar, vem som gör vad och när.

- fastställa rutiner för hur butiken arbetar med energi, till exempel vem som släcker lampor, täcker över frysar, ansvarar för ventilationen

Ovanstående ska dokumenteras och redovisas till Bra Miljöval efter årets slut.

Åtgärder kan vara tekniska, men kan också handla om till exempel utbildning av personal, ge kunden energipartips eller genomföra en nattvandring i butiken (där onödig energianvändning kan upptäckas). Hänsyn tas till utökningar i butikens verksamhet.

Motivering till kraven

[7.1] Elenergi märkt med Bra Miljöval är el från förnybara källor, som uppfyller hårda miljökrav. För vattenkraftverk gäller till exempel att ett minimiflöde upprätthålls med syfte att djur- och växtliv inte ska missgynnas. All el märkt Bra Miljöval innebär även att pengar avsätts för miljö- och energieffektiviseringsåtgärder. El från solenergi tillåts som alternativ till el märkt med Bra Miljöval då solceller har liten negativ miljöpåverkan. För egenproducerad vindkraft är det av avgörande betydelse var vindsnurrorna placeras. Butiker som vill bli märkta med Bra Miljöval och har ett löpande avtal om elleveranser, kan ansöka om dispens från kravet tills nytt avtal ska tecknas. Kompensatoriska åtgärder krävs då.

[7.3] Det bästa sättet att minska miljöbelastningen från elanvändning är att använda mindre el. Det finns många relativt enkla åtgärder för att spara energi. Exempelvis frosta av och städa bakom fryssarna, täcka över kyl- och frysdiskar nattetid, byta lysrörsarmaturer etc. Tips på energieffektivisering för butiker finns bland annat på: www.butiksljus.se

Återbetalningstid är hur lång tid det tar innan investeringen gett tillbaka investeringskostnaden.

8 Transport

8.1 Kundens transport

8.1.1 Kollektivtrafik

Det finns tydlig information till kunden om hur man reser kollektivt till butiken på butikens hemsida och i entrén till butiken.

8.1.2 Cykel

Butiken jobbar med att främja möjligheten för kunden att cykla till butiken

- Om det finns en cykelapplikation, webbaserad cykelkarta eller liknande finns en länk till den på butikens hemsida.
- En tydligt anvisad cykelparkering finns i nära anslutning till butikens entré om det inte finns särskilda hinder för det.

Befintliga licenstagare eller butiker som ansöker om licens och som inte har cykelparkering arbetar aktivt med att tillhandahålla det. För butikskedja så väl som för enskilda butiker gäller att en kartläggning görs år ett över cykelparkeringar och möjligheter att ordna det. Senast år två ordnas cykelparkeringar eller där detta inte är praktiskt möjligt genomför butiken kompensatoriska åtgärder, i samråd med handläggare på Bra Miljöval.

För butikskedjor utförs punkt 8.1.2 centralt.

Kompensatoriska åtgärder kan vara att göra extrakampanjer i butik för dem som cyklar eller åker kollektivt, uppvakta fastighets- /markägaren eller kommunen och driva kollektivtrafik- eller cykel frågor, som tätare bussturer eller säkrare cykelvägar till butiken.

Kraven under 8.1.2 gäller inte om det är direkt olämpligt att ta sig till butiken med cykel.

I nära anslutning betyder direkt utanför om butiken har egen entré, om det inte finns särskilda hinder för det. För butik som ligger inne i ett köpcentrum ska cykelställ-/parkering finnas vid ingång till köpcentret.

Det ska aldrig vara längre till en cykelparkering än till bilparkering.

Motivering till kraven

[8.1.] Den del av en varans transport som har störst betydelse ur miljösynpunkt är hur kunden transporterar sig till och från butiken. Kunder som cyklar till butiken ska inte ha svårigheter att parkera cykeln på ett säkert och lättillgängligt ställe.

8.2 Varans transport

Under denna punkt (8.2) skiljer kraven mellan enskilda butiker och butikskedjor där flertalet butiker i kedjan är märkta med Bra Miljöval, på grund av svårigheten för en enskild butik att påverka sina leverantörers transportsätt. I de fall kraven enbart gäller butikskedjor är detta tydligt angivet. Kraven för enskilda butiker gäller alla butiker märkta med Bra Miljöval, det vill säga även om de ingår i en kedja med flertalet märkta butiker.

8.2.1 Lossning av varor

Butiken har ett generellt förbud mot tomgångskörning vid lastning och lossning av varor. Undantag ges för de kyl- och frystransporter som inte klarar att hålla kylan utan att bilens motor är igång.

Information om tomgångskörning finns vid lastkajen. Butiken/butikskedjan uppger sina leverantörer om förbudet.

För butikskedja gäller:

8.2.2 Utsläpp av hälsovådliga och miljöpåverkande avgaser

Alla transporter från centrallager till butik ska leva upp till nedanstående

- Tunga lastbilar (över 3,5 ton) ska minst vara Euroklass 3
- Lätta lastbilar (under 3,5 ton) ska minst vara Euroklass 4

För butikskedja gäller:

8.2.3 Minska bränsleförbrukningen

Butikskedjan arbetar aktivt för att minska bränsleförbrukning och utsläpp av växthusgaser från de egna transportererna. Mål som kopplas till en handlingsplan uppdateras årligen, i handlingsplanen ska finnas minst två nya konkreta åtgärder för hur målen för det kommande året ska uppnås.

För butikskedja gäller:

8.2.4 Effektivisera transport till butik

Butikskedjan arbetar aktivt för att effektivisera alla transporter till och från butiken. Mål som kopplas till en handlingsplan upprättas årligen och ska innefatta samordning av transporter, utnyttjande av lastutrymme och leveransfrekvens. I handlingsplanen ska finnas minst två nya konkreta åtgärder för hur målen för det kommande året ska uppnås.

8.3 Butikens egna fordon

Gäller butikens egna fordon, både när hela kedjor och enskilda butiker är märkta.

8.3.1 Minimikrav på befintliga fordon

Lätta lastbilar (under 3,5 ton)

- Minst Euroklass 4
- Fordon ska vid blandad körning ha koldioxidutsläpp på högst 230 gram koldioxid per kilometer eller drivas med alternativa drivmedel.

Personbil

- Fordon med maximalt fyra sittplatser utöver förarplatsen ska uppfylla kriterierna för miljöbil enligt förordning om miljö- och trafiksäkerhetskrav för myndigheters bilar och bilresor (SFS 2009:1).

8.3.2 Inköp av fordon

Lätta lastbilar, personbilar och lätta bussar

Uppfyller kriterierna för miljöbil enligt definition i vägskattelagen.

För befintliga fordon hänvisar kriterierna för Bra Miljöval Livsmedelsbutik till den definition av miljöbil som gällde t.o.m. 31 december 2012.

Information om miljöklasser finns hos bland andra Transportstyrelsen och Miljöstyrningsrådet.

Uppgifter om koldioxidutsläpp och partiklar enligt vägtrafikregistret, motsvarande utländska register eller från fordonstillverkaren. Med alternativa drivmedel avses andra bränslen än bensin, diesel och gasol.

Vägskattelagen befriar miljöbilar från fordonskatt. Kraven för att få kallas miljöbil skärps den 1 januari 2013. Enligt förslaget till skärpning kommer personbilar, lätta lastbilar och lätta bussar kallas miljöbilar om bilens koldioxidutsläpp, enligt uppgift i vägtrafikregistret, inte överstiger ett beräknat högsta koldioxidutsläpp i förhållande till fordonets tjänstevikt. Definitionen omfattar även gas-, etanol- och elbilar.

9 Avfall

9.1 Farligt avfall

Butiken sorterar sitt farliga avfall och elavfall och lämnar till omhändertagande. Åtminstone följande fraktioner ska finnas

- Batterier
- Ljuskällor, exempelvis lampor och lysrör
- Övrigt farligt avfall, exempelvis lösningsmedel, toner och elavfall

Elavfall är allt som har sladd eller drivs med batteri. Exempelvis handverktyg, leksaker, klockor, datordelar, telefoner, gamla elsladdar, spelande kort.

Farligt avfall är till exempel: batterier, T-sprit, aceton, Klorin, maskindiskmedel, lim, tändvätska, lacknafta, bekämpningsmedel.

9.2 Källsortering

9.2.1 Butiken källsorterar sitt övriga avfall i åtminstone följande fraktioner

- Glas, färgat
- Glas, ofärgat
- Hårdplast
- Metall
- Mjukplast
- Organiskt avfall
- Papper
- Wellpapp/Kartong

9.2.2 Det finns dessutom möjlighet att källsortera i, eller i direkt anslutning till, personalens lunchrum i åtminstone följande fraktioner

- Glas, färgat
- Glas, ofärgat
- Hårdplast
- Metall
- Organiskt avfall
- Tidningar och papper
- Kartong/Pappersförpackningar

Kravet på utsortering av organiskt avfall gäller om det kan tillvaratas på tillfredställande sätt inom rimligt avstånd. Kontakta handläggare på Bra Miljöval.

9.3 Byggavfall

Vid ombyggnad och tillbyggnad av butiken återvinns och källsorteras byggavfallet.

9.4 Avfallsminskning

Butiken minskar kontinuerligt sin mängd osorterat avfall i relation till omsättningen. Detta redovisas årligen genom minskad vikt eller tömningsfrekvens.

9.5 Skyltning

Källsorteringen är så tydligt skyltad att det är lätt för personalen att göra rätt.

Motivering till kraven

[9.1] Livsmedelsbutiker säljer många produkter som klassas som farligt avfall och elavfall uppkommer i driften av butiken. Även i mycket små mängder är farligt avfall ett hot mot människors hälsa och miljön, därför är det viktigt att det inte slängs bland det osorterade avfallet utan lämnas till omhändertagande.

[9.2] Återvinning sparar jordens resurser. Ett exempel är aluminium som tillverkas av mineralen bauxit. Bauxit bryts ofta i dagbrott vilket orsakar urlakning av giftiga ämnen, erosion och minskad biologisk mångfald i området. I framställningen av aluminium bildas restprodukten rödslam som är giftigt. Dessutom är processen att göra aluminium mycket energikrävande, det går åt minst tio gånger mer energi vid nytilverkning än vid återvinning av aluminium.

[9.4] Osorterat avfall är svårt att ta hand om på ett sätt som är miljömässigt acceptabelt. Förbränning av osorterat avfall riskerar att bidra till spridning av giftiga dioxiner. För att minska avfallsmängden behöver butiken först se om man kan undvika att avfallet uppkommer och sedan se över vilket avfall som kan återvinnas.

Märkningsguide

Miljömärkning som verktyg

Miljömärkning är ett av Naturskyddsföreningens viktigaste verktyg för att driva på utvecklingen, och få producenterna att ta fram varor som är bättre och bättre ur miljösynpunkt. Varor som företagen tidigare hävdade var omöjliga att tillverka har de sedan tillverkat när det krävts i miljömärkningen. När Bra Miljöval fyllde tio år gjorde vi en stor studie för att utvärdera vad vi uppnått. Den visade bland annat att 60 procent av innehållet i tvättmedlen var borttaget eller utbytt mot bättre kemikalier, och att tungmetallerna var borta ur brunstensbatterierna sedan miljömärkningen började.

En miljömärkning kännetecknas av:

- Omfattande och relevanta miljökrav
- Krav fastställs oberoende av producenten
- Oberoende kontroll av att kraven efterlevs
- Kraven har ett livscykelperspektiv
- Kraven skärps succesivt

Bra Miljöval

Bra Miljöval

Naturskyddsföreningens eget miljömärke som drivs utan vinstintresse. Det är den enda miljömärkningen där kraven utformas helt av en oberoende natur- och miljöorganisation, Märkningen finns bland annat på försäkringar, transporter, textil och kemiska produkter.

Svanen

De nordiska ländernas miljömärkning. Verksamheten drivs på uppdrag av regeringen. Kraven för Svanmärkningen beslutas gemensamt av de nordiska länderna. Svanen-märkning finns bland annat på målarfärg, papper, hotell och rengöringsmedel.

EU Ecolabel (tidigare EU-blomman)

Svanens motsvarighet i Europa. I Sverige är märkningen inte så vanlig, men man kan hitta den på bland annat rengöringsmedel, skor, textil, lampor och färg. SIS Miljömärkning leder det svenska arbetet med att ta fram kriterier för EU Ecolabel på uppdrag av regeringen.

KRAV

Det svenska miljömärket för ekologisk odling. Ekologisk odling betyder att maten är producerad utan kemiska bekämpningsmedel, konstgödning och modifierade organismer.

För kött, ägg och mjölk innebär KRAV-märket att djuren levt på en ekologisk bondgård, där de fått gå ute och utöva sitt naturliga beteende så mycket som möjligt och ätit foder som odlats utan konstgödsel och bekämpningsmedel. Hönsen har gott om plats att röra sig på, kalvarna får följa sin mor den första tiden och grisarna får böka i jorden. I KRAV:s regler ingår även kriterier för minskad klimatpåverkan, förbud mot många tillsatser, s.k ”e-nummer” (exempelvis nitrit i charkprodukter) och att ILOs kärnkonventioner om mänskliga rättigheter i arbetslivet uppfylls.

KRAV märker, förutom ekologiskt odlat, bland annat vildfångad och odlad fisk.

KRAV-certifiering av en livsmedelsbutik betyder framförallt att butiken har tillstånd att hantera KRAV-märkta varor i lösvikt, det är ingen märkning av butiken.

KRAV är en icke vinstdrivande medlemsdriven förening med 23 medlemmar som bland annat representerar miljö-, konsument- och producentorganisationer, däribland Naturskyddsföreningen.

EU-ekologiskt, kallas också EU-lövet

EU:s märkning av ekologiska produkter. Kemiska bekämpningsmedel, konstgödning och genmodifierade organismer får inte användas i odlingen. Reglerna för KRAV och EU-ekologiskt liknar varandra, men KRAV har hårdare regler framför allt på djurvälstånd (till exempel måste KRAV-grisar kunna vara ute och böka i jorden, medan EU:s regler godkänner utevistelse på betongplatta) samt tillsatser och på klimatområdet.

Ordet "ekologisk" på livsmedel är namnskyddat enligt EU:s förordning om ekologiska produkter. Det är olagligt att skriva ekologiskt på ett livsmedel utan att det är kontrollerat av någon kontrollorganisation.

GOTS

GOTS – Global Organic Textile Standard – är en internationell miljömärkning för kläder, textil och textilråvara. Råvaran måste vara ekologisk, krav ställs också på beredningen (i livsmedelsbutiker återfinns GOTS exempelvis på bomull och bomullspinnar).

MSC

Marine Stewardship Council (MSC), miljömärker fiske. MSC kontrollerar att fisket är lagligt, kommer från hållbara bestånd och krav ställs på redskapen för att minska skadorna på den marina miljön. MSC märker bara vildfångad fisk.

Fairtrade

Fairtrade märker produkter där det är vanligt med väldigt dåliga förhållanden för arbetarna. Odlare och anställda i utvecklingsländer får förutsättningar att förbättra sina arbets- och levnadsvillkor genom minimipriser på varorna och en premie som går till utveckling av lokalsamhället. Märkningen finns framförallt på råvaror som kaffe, blommor och bananer, men också på sportbollar, guld och hudvårdsprodukter. Kriterierna grundar sig på ILO:s kärnkonventioner om mänskliga rättigheter i arbetslivet samt minimipris till odlaren.

FSC

Forest Stewardship Council (FSC), är en internationell certifiering av skogsbruk. FSC:s regler gäller både naturhänsyn och hur man respekterar ursprungs- och lokalbefolkningars rättigheter, vägt mot intresset av produktion.

Naturskyddsföreningen

Ge oss kraft
att förändra.
Pg.90 1909-2

Naturskyddsföreningen. Box 4625, 116 91 Stockholm.
Tel 08-702 65 00.

Naturskyddsföreningen är en ideell miljöorganisation med kraft att förändra. Vi sprider kunskap, kartlägger miljöhot, skapar lösningar samt påverkar politiker och myndigheter såväl nationellt som internationellt. Föreningen har ca 203 000 medlemmar i lokalföreningar över hela landet.

www.naturskyddsforeningen.se

Bra Miljöval